

*Дубравка Стајић,**

ЗОРАН ВИДОЈЕВИЋ: ДЕМОКРАТИЈА НА ЗАЛАСКУ



Ауторитарно-тоталитарна претња, Београд, Службени гласник, Институт друштвених наука, Београд, 2010, стр. 345.

УДК 321.7(049.3)

Социолог Зоран Видојевић већ деценијама се на веома критички начин бави актуелним питањима света у коме живимо: структуром друштва, демократијом и слободом, проблемима глобализације и транзиције. Његова најновија књига Демократија на

заласку објављена у заједничком издању Службеног гласника и Института друштвених наука, бави се проблемима и суштинским препрекама остварења демократије у свету почетком 21. века. Аутор је изразио низ критичких ставова, сумњи и озбиљних сумњи у погледу будућности демократије као система и као уверења појединца. У некадашњој југословенској и сада српској социологији Зоран Видојевић стекао је углед не само врсног истраживача, већ и читачке личности, која се доследно залаже за хуманистичке вредности. У центру његових истраживања остао је човек – изложен различитим силама и снагама економије, политике, сукоба интереса различитих друштвених група (класних, националних, верских). Он не истражује анонимну масу, већ човека и његово животно окружење – често сиромашном, конфликтном, испуњеном сукобима. Стога као вредно полазиште аутор истиче да је боља истина од слатке полулажи.

Студија Демократија на заласку сачињена је из Увода (стр. 7-13) и пет поглавља. Прво поглавље: Логика пада (стр. 23-83); друго: Морал, економија, и демократија у светлости епохалних изазова (стр. 85-147); треће: Транзиција, демократија и друштвена свест (стр. 149-185); четврто: Србија-драма опстанка (стр. 187-271); пето: Ка сводном мишљењу

* Институт за политичке студије, Београд

(стр. 273-315). Као писац јасне, прецизне, критичке мисли, Видојевић повезује најстарије идеје о демократији, грчких филозофа посебно Аристотела, поредећи промене у историјском схватању демократије у различитим епохама, укључујући и савремени свет. Аристотелова дефиниција демократије заснива се на владавини права. Све друго води понижењу човека, тврдио је антички филозоф. Овај историјски екскурс служи за поређење опадања вредности демократије – отуда и назив поглавља Логика пада. Аутор реалистички утемељује појам демократије: „Максималистички појам демократије је, да сви одлучују о свему што се тиче јавног живота – није одржив. Али ако се не сачува оно основно у појму демократије – да сви (који испуњавају законима прописане услове, при чему су и закони утемељени на принципу правде и слободе) могу јавно да исказују ставове и предлоге у вези с општим развојем њихове државе, да су ти ставови и предлози, доведени до нивоа релативно општег друштвеног добра, уважавају у политичкој пракси, да сви имају стварне могућности да учествују у доношењу одлука које се тичу њиховог положаја у друштву и њихових најважнијих интереса, те да ефективно контролишу власт у њеном раду – онда је тај појам празан и обманујући“ (стр. 17).

У филозофском смислу, који се у савременим друштвима све више пренебрегава, демократија постоји у друштву у којем постоји претежно осећање среће, или које је најмање несрећно. Видојевић каже: „Стога је демократија као умни, што значи и морални поредак, неодвојива од тако схваћене среће. Ако су људи у демократији већином и најчешће несрећни, онда она нема никаквог смисла. Минимум моралне одрживости демократије јесте да у једном друштву не преовлађује несрећа. То мерило демократије једва да се може наћи у данашњим расправама о њој. (...) Ако се истовремено не оплемењују и не остварују примарни егзистенцијални интереси већине друштава, а они нису само материјалне природе, него су и тежње за слободом и самореализацијом, и ако су на власти претежно они који политичке положаје и функције користе за личну корист и бескрупулозно владање – онда се демократија нужно дегенерише“ (стр. 30). Видојевић истиче социјалне и етничке стандарде као предуслов постојања демократије, јер демократске вредности „ништа не значе, или мало значе, ако су опкољене нетолеранцијом, доминирањем ауторитарне, а поготово тоталитарне свести, борбом за преживљавање и неподношљивим социјалним неједнакостима“ (стр. 30). Видојевић тврди да је демократија вред-

ности у целокупном низу вредности које се окупљају око људске као свог језгра (стр. 36), залажући се можда за читаоце неочекивано, за превредновање идеје самоуправљања и његово враћање на историјску сцену и у праксу. Он наглашава – не у партикуларном облику као што је била пракса у самоуправној социјалистичкој Југославији. Идеја саодлучивања запослених није сасвим одбачена од стране теорије, већ је потиснута преовлађујућим таласом неолиберализма, снагом капитала, и у последње две године снагом светске економске кризе која намеће поновну улогу државе ради спасавања компанија и радних места. С друге стране, економска демократија је само један аспект, док равноправност и демократско представљање националних и верских ентитета представљају други битан аспект демократског уређивања друштва, у противуречним условима савременог света: „Принципи пракса заштите националних, верских и других мањина јесте битан услов и чинилац савремене демократије. Али стварност етнички, религиозно и расно сложених држава савременог света показује у више случајева да различите мањине могу бити агресивне и нетолерантне према већини, а не само обрнуто, да и поред гарантованих права и неугрожности теже рушењу заједничке државе путем организо-

ваних оружаних сецесионистичких покрета. Стога је неопходна заштита, уставна и свака друга, не само мањина него и већине у једној демократској држави. Не може се поћи од тога да већине зато што је бројнија самим тим није потребна заштита“ (ср. 41). овај закључак задире дубоко у суштину у само ткиво савремених друштва, јер иако је књига настала пре званичног пресуђена у корист независности Косова, сви сепаратизми у свету могу наћи инспирацију управо у ретроградним процесима као што је дезинтеграција уместо интеграције.

Видојевић јасно истиче проблеме демократије: тржиште је надјачало Републику, што је филозоф Лиотар пропратио захтевом за стварање „Лиге за одбрану Републике“, потом се разматра стварање светске „културе лаж“ као највећег непријатеља демократије – она на первертиран начин претвара грађане у масу (стр. 44, 80). Логика пада садржана је у овим негативним процесима, па их аутор са разлогом наводи као узроке корумпирања демократије, у смислу друштвеног уређења и нивоа свести појединаца и политичке културе. Угрожене вредности демократије због ратова и насиља очигледне су и у 21. веку, до нивоа „културе насиља“, што се догодило и у бившим југословенским републикама после ратова 1991-1995. године.

Аутор у другом поглављу књиге разматра однос морала, економије и политике, износећи уверење да, ако се увек не може живети „са другима“, може се живети „поред“ њих (стр. 89). Но, он не доводи до краја сазнање да су не само органи власти, већ и институције демократске контроле претворили у инструменте репресије. Тако да се отвара питање свести интелектуалаца. Критички интелектуалци постоје, они откривају механизме репресије на глобалном плану, но Видојевић упозорава да њихова побуна „пада у воду ако је све због сујете“. Видојевић наводи мисао руског писца Солжењичина, за кога „светско зло није лудило и глупост. то је згуснута, силна енергија са својим јасно израженим фактором дејства. Против њега се мора водити активна борба. Зло је јако зато што је огроман број људских срца њима заражен“ (стр. 95). У студији Зорана Видојевића има песимистичких закључака, али су они резултат реалистичког увида у владавину зла, па и закључак да ако се под формом демократије крије привид онда су све побуне и револуције узалудне, није претеран већ животно истинит, и представља „нечујни вапај за смислом“. Као осведочени хуманиста, Видојевић је увек био против деградације човека. зато су значајне везе потрошачког друштва, демократије и насиља, а у којима социолошки увиди пре-

растају у антрополошку питањост о суштини људске природе, која сада види највишу вредност у поседовању ствари, сталном трком за прибављањем и гомилањем материјалних добара. Он то тумачи (прикривеним) страхом од смрти. Могућа су, наравно, и другачија тумачења – да је тржишна привреда атомизовала друштво, насиље је максимално појачало страх човека од човека, док је несигурност запослења створила атмосферу несигурности широм света. Поседовање ствари даје појединцу илузију сигурности. Дакле, потрошња је симулакрум за неостварену људску базичну потребу за сигурношћу.

Цитирајући низ аутора (Адорно, Хоркхајмер, Алварес и други) Видојевић доказује да само демократија није апсолутни услов економског развоја, да ту не постоји искључива узрочно-последична веза. Аутор је критички оценио транзицију у бившим социјалистичким земљама, истичући све веће незадовољство грађана ових земаља укупним стањем у њима, не само стање привреде већ и демократије. пример Црне Горе у којој 20% најбогатијих грађана поседује 20 пута већу имовину од 20% најсиромашнијих је доказ сиромаштва у Европи. Првобитна акумулација капитала остварује се уместо добробити и богатог капитализма за све грађане. У том транзиционом процесу наше су

се две највеће земље – просторно и по броју становника – Русија и Кина – што је Видојевић и оценио предочавајући сложеност противречности њихове позиције, а посебно историјски искорак Русије ка азијском геостратешком простору.

Четврто поглавље студије посвећено је Србији, и већ насловом сугерише јасну ауторову свест о тешком положају, јер наслов гласи „Драме опстанка“. Као истраживач-хуманиста, окренут људским вредностима, које нису супротне патриотизму, Видојевић критички оцењује транзицију у Србији као деиндустријализацију, првобитну акумулацију капитала, али и прецизно дефинише игре светских моћника, које отцепљивањем теорије настоје да дестабилизују Балкан, али и заплаше мале земље уколико се одупру новом светском поретку. Видојевић је критички одредио своје становиште, али није екстремно оријентисан, ни према левим ни десним снагама у историји. Он види емиграцију младих стручњака и интелектуалаца, немоћ демократије да подржи развој привреде“ бруто домаћи производ Србије далеко је од довољног да би био економска основа развоја стабилне и одрживе демократије у њој“ (стр. 191).

У петом делу аутор отвара питања будућности демократије, под насловом „Ка сводном билан-

су“ и тај биланс је више суморан него оптимистички.

Књига Зорана Видојевића Демократија на заласку је храбра и мудра књига. постоји довољно политичких, практичних и теоријских разлога, па и интелектуална радозналост, због које је препоручујем читаоцима. Јасно написана, она ће бити блиска и гађанима који нису социолошки, или стручњаци из области друштвених наука.

